

und zeitgerechte Gestaltung des ursprünglichen Wesens". (uo. 19.) R. aláhuzza, mennyire terméketlen a konzervativizmus magatartása. Szellemesen jegyzi meg: csak akkor képes az ember az örökséget megőrizni, ha a jövő újdonságát is hatalmába keríti. (uo. 18.) A jövő lelkiségének különösen három jellemvonását emeli ki: át kell élnie az Isten megfoghatatlanságának a titkát, a világi életet és a világ szolgálatát mint lelki programot kell fölfognia, az új eszkéziemben magának a hívőnek kell meghatároznia a mértéket, nem pedig idejétmúlt aprólékos előírásokra kell támaszkodnia, amelyeket az új szituációban úgysem lehet már alkalmazni.

(23) Nem szabad összetéveszteni az Isten megfoghatatlanságát az Isten megismerhetlenségével. Istennek, a végtelen létnek a létét be lehet bizonyítani akár a véges létezők természetéből, akár közvetlenül az ember megismerőképességének és akarásának strukturájából. Mindkettő a végtelenre nyitott, amennyiben egyetlen véges tárgy sem tudja kielégíteni. De ebből még nem következik, hogy az ember meg is ragadja, meg is „fogja” a végtelen Létet. Kiemeli, mennyire fontos, hogy a mai ember éppen a hitetlen környezet miatt átélje az Isten megfoghatatlanságának a titkát.

(24) „Der Mensch lebt nun einmal nicht nur in einer vorgegebenen Welt, heute macht er sie.“: Schriften VII, 25.

(25) R. örököse annak a realizmusnak, amely Aquinói Sz. Tamást jellemezte, élesen szembeszállt azzal az utópiát kergető misztikus irányzattal, amely azt hitte, hogy az ember minden idejét és erejét képes a szemlélődésnek szentelni. Az igazi lelki-életnek a konkrét anyagi valóságra is kell épülnie.

(26) „Das vorbehaltlos redlich gelebte weltliche Leben ist schon ein Stück des frommen Lebens, weil Gott die Welt selbst liebt, sie selbst begnadigt und kein Konkurrent zu ihr ist, der ihr neidisch wäre.“: Schriften VII, 25. A világban élő ember lelkiségét R. egy kis könyvében (Alltägliche Dinge, Einsiedeln 1966) külön is kifejti.

(27) R. szerint a diaszpórában élő kereszténynek egyik legfőbb feladata fölmutatni a „névtelen keresztényeket”, vagyis azokat az embereket, akik saját lelkiismeretük szavát követve szepőlőten becsületességgel élnek. Feladata továbbá a saját nevével szólítani a névtelen keresztényt, vagyis tudatára ébreszteni tényleges keresztény mivoltának, hiszen ő is az Isten kegyelmében él. A „névtelen keresztény” is R. egyik kedvelt témája. Die anonymen Christen: Schriften VI, 545-554.

ROMANO GUARDINI

1883 — 1968

Azt mondják, hogy a lángész több „személyiséget” hord magában; rövid élete során megsokszorozza létét. De ha csak ez lenne a zseni jellemzője, világunknak tele kellene lennie zsenikkel. Ha mégis oly kevés lángésszel találkozunk, ez azért van, mert a különböző „személyiségek” között igen ritkán jön létre az összhang. Romano Guardini esetében a filozófus, a teológus, a liturgista, az irodalomkritikus, a lelki író, a pedagógus és a hitszónok — a sokszor ellentétesnek tűnő tulajdonságok is — harmóniába simultak: a keresztény humanista tökéletes típusát alkották meg.

1968. október elsején húnyt el Münchenben. Liturgikus, filozófiai és teológiai munkáit Magyarországon is jól ismerték; műveit a legkülönbözőbb nyelvekre lefordították. A liturgia szelleme, Az Úr, A kereszténység lényege,

A világ és a személy — hogy csak a legismertebb munkákat említsük —, a két háború közötti katolikus irodalom legjavához tartoznak.

De mielőtt Guardini szellemtörténeti jelentőségét méltatnánk, említsük meg életének és pályafutásának főbb állomásait. Veronában született 1885 febr. 17-én. Még egy éves sem volt, amikor szülei Mainzba költöztek. Apja itt olasz konzul. Romano Guardini teljesen német nevelést kap az iskolában, olasz származása azonban döntő hatással lesz szellemiségére: csodálatosan egyesíti a latin tisztaságot a német alaposággal. Stílusa kristálytisza és szabatos. A fiatal egyetemista Münchenben a természettudományokkal kísérletezik: kémiát, politikai gazdaságtant tanul, majd az orvosi fakultásra iratkozik be. 1905-ben Berlinben vallási válságon esik át: érzi Isten hívását. Sok vívódás után — atyja ellenzésére — papnak megy. Teológiai tanulmányait Freiburgban, Tübingenben és Mainzban végzi. 1911-ben szentelik pappá. A következő évben megkapja a német állampolgárságot. Két hónapig káplánkodik a mainzi egyházmegyében, majd Freiburgban teológiai doktorátust szerez: tézisént szent Bonaventuráról írja. Ezután öt évig lelkipásztorkodik Mainzban. Németországban ekkor kezd kibontakozni a liturgikus mozgalom. A fiatal Guardini maga köré gyűjti a fiatalokat: bevezeti őket a liturgia szellemébe és megkezdi világnézeti előadásait is. 1923-ban azzal bízzák meg, hogy Berlinben alapítsa meg a katolikus világnézet tanszékét. A német főváros protestáns egyetemi környezetében Guardini és köre képviseli a katolicizmust. Ebben az időben az északnémet katolikusok még tele vannak kisebbségi érzéssel. A berlini professzor azonban csakhamar „felszabadítja” őket. Guardini előadásainak sikerét a fiatal Bergsonéhoz lehetne hasonlítani: a legkülönbözőbb felfogású és összetételű hallgatóság szorongott az előadóteremben.

De a hitlerizmus réme már előreveti árnyékát. Jóllehet Guardini tevékenységében nincs semmi politika, a „harmadik birodalom” kopói előtt gyanús személyiség. A már régóta híres vasárnap délelőtti diákmiséket ellenőrzik. Himmler rendőrsége többször házkutatást végez az ifjúsági központban, mígnem 1939-ben bezárják „államellenes tevékenység” miatt. Guardinitól elveszik katedróját. Most magánúton folytatja világnézeti nevelő-munkáját: katolikus tanfolyamot szervez és megalapítja a Katholische Bildungswerk nevű szabadegyetemet. De mivel a Gestapo hálója egyre inkább összeszorul körülötte, 1943-ban visszavonul egyik barátjához, Joseph Wiegerhez és Mooshausen közelében egy kis sváb faluban lelkészkedik egészen a háború végéig. 1945 őszén Tübingenbe kerül, ahol a katolikus világnézet katedróját bízzák rá. Roppant feladat előtt áll. A náciizmus által elnevelt, pogány szellemiséggel átítatott és kegyetlenül kiégett német fiatalságot kell visszavezetni a kereszténységhez. Németországban még teljes a zűrzavar: nemcsak a nagyvárosok hevernek romokban, hanem az eszmények és a reménység is. Az ifjúság egy rétegében úgy terjed az öngyilkosság, mint a járványos betegség.

Romano Guardini megkezdi a lelki újjáépítés, a belső megújulás munkáját. Egyik tübingeni előadásában így jellemzi a helyzetet és feladatát: „Fiataljaink meg vannak sebezve, a szörnyű háború mély sebet ejtett rajtuk. Nyugodtan kell hozzájuk szólnunk; tapintattal, mint ahogy azokhoz szólunk, akik messziről tértek vissza. Tizenkét éven keresztül olyan mestereknek voltunk kiszolgáltatva, akiknek egyetlen ambíciójuk az volt, hogy megakadályozzák őket a gondolkodásban. Vissza kell most adni ifjúságunknak a szellemi nyugtalanságot. Hiszem, hogy ezek a fiatalok nem vesznek el, mert nem vesztették el munkakedvüket: ez menti meg őket a nihilizmustól és a kétségbeeséstől, amely a legjobbakat is kísérti...”

A tübingeni egyetemen, amely háromnegyedrészben protestáns, a katolikus világnézet tanára általánosan elismert mester lesz, mint ahogy Berlinben a háború előtt. De híre — főleg könyvei révén — túllépi Németország határait is. (Érdekes, hogy a franciák tulajdonképpen csak 1945 után fedezik fel Guardini-t, műveinek jórészét 1945 és 1965 között fordítják franciára.)

Amikor Romano Guardini életművét jellemezni akarjuk, egyetlen szóval kifejezhetjük a lényegét. Ez a szó Weltanschauung, világnézet. Legfőbb törekvése az volt, hogy a katolikus világot, főleg a fiatalokat, új, dinamikus világszemléletre nevelje. Viziójának középpontjában az Úr áll, Jézus Krisztus személye. Mert a kereszténység lényege, hangsúlyozza ő maga, Krisztus személyétől elválaszthatatlan. „Ennek a lényegnek nincs elvont meghatározása. Nincs doktrína, nincs morális érték-rendszer, nincs vallásos állásfoglalás, se életprogram, amely elválasztható lenne Krisztus személyétől és amelyről mégis ezt mondanánk: ime, ez a kereszténység. A kereszténység Ő maga; az ami Általa eljut az emberhez és a kapcsolat, amely Általa Isten és az ember közt létezhet”. A világnézetet mint egzisztenciális állásfoglalást és életalakító tényezőt történelmi szituációkban világítja meg. Ezeknek az esszéknek a szintéziséből valóságos szellemtörténeti panoráma állítható össze. Sokratesnél kezdődik ez a sor, majd Ágostonon, Bonaventurán, Dante-n keresztül eljutunk a modern kor kezdetéhez: Pascalhoz, akit Nietzsche „a legnagyobb kereszténynek” nevezett, Guardini szerint a középkor egyetemes világképe, amelynek tökéletes példáját még megtalálhatjuk Dante-nál, Pascal-lal kezd felbomlani: a modern humanizmus születésénél vagyunk. Pascal már a keresztény kultúra válságának tanúja. A világegyetem végteleen távol, az ember elveszettnek érzi magát és az Isten is valamiképp elveszíti uralmát: „wird depotenziert”. A világ értéke már nem onnan van, hogy Isten teremtménye, tükröződése. Az ember tudatára ébred „tragikus végességének” és a pesszimizmus kísérti. Pascalt azonban hite még megőrzi a kétségbeeséstől. A modern ateizmus viszont a pogány amor fati-hoz, a végzet-hítettséghez menekül, vagyis a mítoszba; a pogányságot eleveníti fel, vagy pedig az üres ég alatt kétségbeesetten vállalja az abszurditást. Dosztojevszkij, Hölderlin és Nietzsche művének tanulmányozásán keresztül mutatja meg

Guardini azt, amit P. de Lubac a „modern ateizmus drámájának” nevezett. Nietzsche-vel beteljesedik az istentagadó humanizmus. Az ember létét veszélyezteti az Isten, ezért meg kell halnia, hogy az ember élhessen.

Ez a tragikus félreértés ma is tart; az ateista egzisztencializmus alapdogmája lett. Guardini ezt a félreértést akarta eloszlatni írásaival. Perszonalizmusa, amely a fent említett keresztény írókon, és természetesen a Szentírásán kívül sokat köszön Brentanonak és Max Schelernek, nem szűnik meg hangoztatni: Isten nem hogy veszélyezteti az ember szabadságát, de éppen személyes kibontakozásának forrása és méltóságának garanciája. A veszélyben lévő modern embernek, most a modern idők végén, csak a krisztusi üzenetben lehet reménysége. Krisztusban az élő Isten siet az ember segítségére: örök életre hívja az Egyházban felhangzó Ige által. Jézussal a cselekvés választóján találkozunk. Az emberi erőfeszítésnek és az egész történelemnek Ő ad értelmet. Helyesen cselekedni végső elemzésben azt jelenti, hogy Jézus miatt cselekszünk és Feléje megyünk. Még akkor is, ha tettünk közvetlen indítéka egy részleges érték és a cél egy konkrét ember, Krisztus van a cselekvés mélyén, Ő az emberi közösség alapja és összetartója, az emberi tevékenység megmentője. A világot a keresztények menthetik meg, ha igazán keresztények, vagyis ha szent Pál szavai szerint nem ők élnek, hanem Krisztus él bennünk.

De Romano Guardini műve nem csupán a keresztény filozófus műve, hanem a papé is, akinek legfőbb gondja az volt, hogy Krisztushoz vezesse az embereket, ráébressze őket az Úr által hirdetett és mindannyiunknak felkínált isteni élet gazdagságára. A személy, a „belső örökkévalóság”, a szabadság és a kegyelem titka Ágoston óta alig talált ily szenvedélyes bűvárra.

Guardini eredetisége abban van, hogy a keresztény valóságot átfogó világnézetbe illesztette be, a modern világkép távlatába állította Krisztus üzenetét, s elsősorban Krisztus tényét, a megtestesülést és a húsvéti titkot. Az élő Krisztusban nyilatkoztatta ki és közölte magát. A keresztény világnézet mindig a megtestesülés központi tényét tekinti sarkpontjának. A kinyilatkoztatás új fényt vet az idő titkára: a történelem a hívó szemében Szent Történet. Kezdeté és vége az Isten titkában vész el, Guardini azok közé tartozik, akik a biblikus teológia újabb eredményeit megismertették a hívőkkel. Az utolsó 20-30 év alatt ez a népszerűsítés olyan jelentős eredményeket ért el, hogy Guardini egyes írásai, bizonyos tételei ma már szinte közhelyeknek tűnnek. De ne feledjük, hogy éppen Guardininek igen nagy szerepe volt abban, hogy a csak szakemberek körében vitatott biblikus teológia tételei egy új keresztény lelkiesség sugalmazói lettek széles értelmiségi körökben is.

Mondottuk, hogy Guardini művének középpontjában Jézus Krisztus személye áll. Remekműve, az Úrról írt kétkötetes elmélkedés-gyűjteménye,

Jézus titkát és tanítását bontja ki. Fontosabb pontjait négy éven keresztül vasárnapi homíliáiban előszóval is előadta. Guardini nem kommentálja az evangéliumok minden részletét: olyan epizódokat, bibliai témákat választ ki, amelyek különösen alkalmasak arra, hogy korunk emberének bemutassa az evangéliumi üzenetet. Nem a szó szoros értelmében vett exegézisről van szó, nem is biblikus teológiáról, hanem a homília sajátos műfajáról. A szerző aktualizálja az evangéliumot: a szabadság, a kegyelem, az új igazságosság, a szeretet stb. tematikáján keresztül bemutatja az Úr üzenetét, amely itt és most szól hozzánk. Guardini azt is el akarta érni, hogy hallgatói vagy olvasói kedvet kapjanak a Szentírás tanulmányozására, átélmélkedésére.

Romano Guardinit Németországon kívül kezdetben csak mint „liturgistát” ismerték. „A liturgia szelleme” (1918) c. munkáját több európai nyelvre lefordították. Guardini gyakran hangoztatta írásaiban, hogy a lélek és a test, a szellemi és az érzékeltes szétválasztása, dichotomiája igen káros. A keresztény antropológia elvet mindenfajta dualizmust, a megtestesülés hite a „földi valóságok” nagyraértékelését követeli. A liturgia szimbolizmusa is az egész embert, a „megtestesült szellemet” tekinti. A keleti ember, a Biblia embere jobban megértette a dolgok és az emberi gesztusok szimbolizmusát, mint mi nyugatiak: számára az egész valóság, a látható világ és az emberi tettek is valamiképpen az Isten megnyilatkozásai. Az ember a liturgiában tudatosan vagy öntudatlanul is „epifániát” keres: az isteni Ige, az élő Isten „megjelenését”. A „szent jeleken” keresztül Isten szól hozzánk és mi is egész lényünkkel keressük, imádjuk őt. Mindehhez persze — hangsúlyozza Guardini — egy bizonyos kultúrára van szükség. A mise és a szentségek szimbolizmusa, az egyházi év jelentése nem könnyen ragadható meg. A liturgikus mozgalom éppen azt célozta, hogy a híveket bevezesse a szent jelek megértésébe. A liturgia szellemének egy másik jellegzetessége: objektivitásra neveli a híveket. A liturgia ugyanis aláveti a személyt bizonyos külső normáknak; így a szubjektivizmus veszélyét kiküszöböli. Ezenkívül az ember az élő közösségben, az Isten népével együtt imádkozik: ez kizár egy bizonyos szentimentalizmust és moralizmust.

Mindazonáltal Guardini igen fontos szerepet tulajdonít a személyes imának is. Az Egyház hivatalos imája merő külsőség lehet, ha a hívek nem mélyítik el személyes kapcsolatukat Istennel. Guardini külön könyvet szentelt az imának: „Bevezetés az imába”. Kifejti az ima lényegét, annak formáit. Hangsúlyozza, hogy a keresztény számára leglényegesebb a gyermeki magatartás az Atyával szemben. Temperamentumunk, lelkiállapotunk, különböző helyzeteink szerint különböző imamódokat kell találnunk. Az imádság nemcsak eszmélés, reflexió, okoskodás, hanem élet. S maga az élet is imádsággá válik, ha Isten jelenlétében járunk, ha mindenben megtaláljuk az Urat. Krisztus Lelkével velünk van, köztünk van: mindig hív és bátorít bennünket. „Gyere, maradj mellettem”, — mondja. Az imádság csak így lehetséges: ha

Vele imádkozunk. Aki imádkozik, az az Úrhoz fordul, megvallja hitét és szeretetét, kérdéseket intéz hozzá, előadja Neki problémáit, és elbeszélget Vele mindarról, ami a szívében fekszik.

Guardini egész életműve arra figyelmeztet bennünket, hogy a keresztény tény — ennek központjában a Megtestesülés titka áll — nem szabad leredukálnunk pszichológiai vagy erkölcsi összetevőire. Mivel Isten emberré lett, az Istenemberben — Jézus Krisztus által — megnyílt számunkra az út az Atyához. Az ember élő kapcsolata Istennel nemcsak pszichológiai „fogás”, nem egyszerűen erkölcsi magatartás, hanem részesedés az isteni életben. Mert a Feltámadott Lelke által a Szeretet valóban kiárad szívénkbe és új teremtményekké változtat bennünket. A keresztény lét értelme: a hívőben Krisztus él Lelke által, ezért a keresztény élete megkezdett örök élet.

Szabó Ferenc

Ignace Lepp: Hygiene der Seele. Herder-Bücherei 287 k.

A hitetlenből katolikussá lett francia pszichológus és egyetemi tanár több évtizedes tapasztalata alapján fejleszti gyakorlati tudományá a modern ismeretanyagát és megelőző módszereit segítségével nyújt kitűnő neveléstani munkát a gyermek- és felnőttléleg Gondozás számára. Végighalad az emberi élet minden szakaszán, rámutat a lelkiélet zátanyaira, majd megoldásokat ajánl, amelyek segítségével — a testápolás természetességéhez hasonlóan — a léleg Gondozás terápiáját, receptjeit nyújtja. Igazolható megállapításait nyíltan tárja fel, mégha ezek bizonyos előítéletekbe ütöknek is. Gondolatainak értékét szemléletes, vonzó nyelve és példáinak gyakorlati-sága még inkább emeli.

Josef Goldbrunner: Sprechzimmer und Beichtstuhl. Herder-Bücherei 227 k.

Egy világváros kültelki plébániáját szervezi meg a szerző s lekipásztori, lélektani és mély emberismereti adottságai vezeték el az egyetemi katedrára, előadói körútjaira. A mélypszichológia antropológiai ismereteit akarja a vallási élet számára hasznosítani: két, egymással szemben bizalmatlanul álló szellemi tényezőzt akar egységbe hozni. Az újabb kutatómunka közben kiderítette, hogy sok probléma csak a lekipásztorok és a lélektani gyógymódok művelőinek közös munkájával oldható meg. A modern vallási élet nehezebbé vált még hívő keresztények számára is, hiszen az emberi természet és szellem mind öntudatosabb életformákra vágyik. A vallás erkölcsi élet művelése csak a természetes élet adottságainak fokozott figyelembevételével sikerülhet. A mélypszichológia éppen ilyen vonatkozásban nyújthat értékes felvilágosításokat. A könyv sok olvasóját segíti majd mélyebb önismerethez és meg nem értékek tisztásához vezet el olyan korban, amely a lélek erőit több feladat elé állítja, mint az előző idők bármelyike.

Cser Paikovits István